

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України : наказ Міністерства освіти і науки від 06.06.2022 року № 527. 2022. 24 с.

4. Мозгальова Н., Барановська І. Українські народні традиції як засіб виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 152. С. 20-24

5. Марцінковська Н. М., Левицька Х. І. Відкриваємо Україну разом: науково-практичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2023. 93 с.

6. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: методичний посібник для вихователів дошкільних закладів. Харків: Ранок-НТ, 2004. 64 с.

Маланчук Сергій,
завідувач науково-методичного відділу
Кам'янець-Подільського Центру дитячої та юнацької творчості,
викладач-методист

Громадянська освіта як ключовий вектор трансформації української освітньої галузі

Політичний шлях, який обрала Україна, передбачає формування правової держави та розбудову інституту громадянського суспільства. Демократичні пріоритети у процесі євроінтеграції України спонукають до великої кількості послідовних та системних змін. Приклад успішних країн Європи показує, що цей процес є тривалим і потребує значних зусиль усіх громадян, а не лише влади. І хоча для успішної євроінтеграції України необхідним є проведення економічних перетворень, упровадження громадянської освіти та формування у підростаючого покоління громадянської компетентності є не менш важливим аспектом. Зауважимо, що проблема виховання поваги до прав людини є постійним об'єктом уваги Ради Європи і європейського суспільства. Тому саме громадянська освіта не як освітня галузь чи предмет, а як напрям та освітня політика, обов'язково має постати у центрі уваги освітян, політиків та українського суспільства загалом.

Освіта як ресурс та засіб розвитку громадянського суспільства передбачає створення можливостей для розвитку особистості, що є важливим чинником не лише процесу трудової діяльності, а й гуманних соціальних демократичних відносин. Удосконалення суспільства неможливе без систематичної й спрямованої роботи з розвитку й становлення особистості. У процесі соціалізації особистості період зрілості констатується лише при наявності повністю сформованого громадянського бачення світу, оцінки оточуючого середовища з позицій власної активності й відповідальності. Зважаючи на те, що потреба бути громадянином своєї держави є цілком природною, сама собою вона не зможе реалізуватися в особистості: допомогти у цьому кожній людині, особливо молодому поколінню, покликана неперервна громадянська освіта.

Відповідно до Краківської резолюції (2000 р.) громадянська освіта ґрунтується на багатовимірному підході до громадянства, що включає: 1) політичний вимір – участь у процесі прийняття рішень та використання політичної влади; 2) правовий вимір – знання та використання прав громадянина, дотримання його обов'язків; 3) культурний вимір – повага до історії і культури інших народів, внесок у розбудову мирних міжнаціональних відносин; 4) соціальний та економічний вимір – боротьба з бідністю та відчуженням, пошук нових форм праці і зміцнення громади, виявлення економічних чинників розвитку демократичного суспільства; 5) європейський вимір – усвідомлення єдності та багатоманітності європейської культури, навчання жити в європейському контексті; 6) глобальний вимір – усвідомлення та сприйняття глобальної солідарності [2].

Демократичне суспільство, відповідаючи на виклики сучасного світу, потребує громадян, які уміють брати на себе відповідальність та виявляють інтерес до вивчення світу і того, як світ працює поза їх оточенням. Вони можуть і насправді вживають заходи для розв'язання великих і малих проблем, щоб поліпшити колективний добробут. Розуміючи

ую важливість і багатогранність виховання такого громадянина, а також складність завдання для освітніх систем демократичних держав, Рада Європи запропонувала концептуальну розробку «Компетентностей для демократичної культури» (відомої також під назвою «рамка компетентностей»), заснованих на принципах Ради Європи, для завдань у сфері навчання громадянськості на національному, європейському і глобальному рівнях [4].

Зі здобуттям Україною незалежності дискусії навколо розвитку громадянської освіти поступово почали набирати обертів. У теорії та практиці освіти вибудовується чітка лінія документального забезпечення планомірного упровадження громадянської освіти у загальну освітню систему України. До документів, прийнятих Міністерством освіти України, належать: «Концепція громадянського виховання дітей і молоді» (2000), «Концепція громадянської освіти в середній школі України» (2005), «Проект Концепції громадянської освіти та виховання» (2012).

Унормування підходів до громадянської освіти шкільної і студентської молоді відбулося у 2015-2020 рр., коли загострилися процеси пошуку адекватного подіям у країні змісту і тлумачень понять «громадянин», «громадянськість», «громадянська компетентність». У Концепції «Нова українська школа» було визначено: «Громадянські та соціальні компетентності включають володіння культурою демократії, правову компетентність, усвідомлення рівних прав і можливостей, толерантність, здатність до соціальної комунікації, здорового способу життя» [5].

Поглиблює розуміння шляхів і засобів розвитку громадянської освіти молоді в Україні вагомий державний документ – Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, у якій наголошується, що формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості дітей та молоді має здійснюватися на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави на ідеалах свободи, соборності та державності; що виховний процес як невід’ємний складник загальноосвітнього процесу зорієнтовується на духовні цінності українського народу (національну самосвідомість, ідентичність, самобутність, гідність, соборність, волю), загальнолюдські морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, повагу до інституту сім’ї, турботу, повагу до життя, повагу до себе та інших людей) та соціально-політичні (свободу, демократію, культурне різноманіття, повагу до рідної мови та культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повагу до закону, солідарність, відповідальність) цінності [7]. Водночас у Стратегії наголошено: громадянська освіта має ґрунтуватися на цінностях активної життєвої позиції, особистої ефективності, істини, правдивості та критичного мислення, взаємоповаги, відкритого спілкування та ефективної співпраці, прав людини та спільного захисту цих прав.

У сучасних ситуаціях викликів та загроз, пов’язаних із забезпеченням суверенності та територіальної цілісності Української держави, кардинальних демократичних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу є визначення нової стратегії виховання дітей та молоді як багатокomпонентної та багатовекторної системи, що визначає розвиток демократичної України. З цією метою у 2022 р. було оновлено «Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні», що була схвалена у 2018 р. [6]. Нова редакція Концепції розвитку громадянської освіти в Україні базується на необхідності створити сприятливі умови для формування та розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та в усіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та обов’язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії. Крім того, вищезгадана Концепція повністю відповідає нормам Закону про освіту (2017 р.), згідно з якими держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов’язаних із реалізацією особою своїх прав і обов’язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина [3].

Дослідження стану громадянської освіти дають підстави для висновку про те, що існує декілька основних чинників, які гальмують її розвиток. Це стосується підходів до розуміння сутності громадянської освіти. В одних концептуально-програмних документах акцент робиться на правовій освіті, в інших – громадянську освіту розглядають як патріотичне виховання, як засіб формування в особистості демократичних цінностей. Проте, громадянська освіта не повинна обмежуватися компетенцією шкіл, закладів позашкілля, закладів вищої освіти, органів управління освітою тощо. Коло громадянської освіти потрібно розглядати набагато ширше – у нього необхідно включати також інституції неформальної, інформальної освіти та соціального виховання. Для розбудови демократичної, соціально-правової держави велике значення має посилення уваги до громадянської освіти і виховання та її забезпечення на усіх рівнях.

Основні стратегічні напрями громадянської освіти варто поділяти на:

- громадянсько-правову освіту громадян, зокрема, знання, отримані у процесі середньої та вищої освіти, розуміння, уміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;

- розвиток здатностей молоді брати участь у суспільному житті, використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на національному, регіональному та локальному рівнях (реалізація права на участь в управлінні державою та самоуправлінні громадою).

Відповідно до вимог неперервності громадянської освіти загальна середня та спеціалізована освіта забезпечує:

- формування активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства та управлінні на різних рівнях, зокрема, у волонтерській діяльності;

- надання знань, сприяння формуванню розуміння та усвідомлення незаперечної цінності прав людини та прав дитини, набуття здатності застосовувати та захищати свої права;

- сприяння формуванню розуміння цінностей правової держави (правопорядку), поваги до Конституції, державної мови та державних символів, усвідомленню та дотриманню своїх громадянських обов'язків [1, С. 69-70].

Сьогодні уже накопичено певний позитивний практичний досвід упровадження громадянської освіти в Україні, який є підґрунтям для подальшого її вдосконалення й успішного розвитку. Модернізація української освітньої системи відповідно до європейських стандартів, створення системи неперервної громадянської освіти є необхідними умовами зміцнення демократії та прискорення економічного зростання української держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Бухун А. Громадянська освіта української молоді: нормативні засади та неперервність розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 74. С. 66-71.

2. Василенко О. В. Становлення і розвиток громадянської освіти в європейських країнах. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/8120/1/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.

3. Закон України «Про освіту». 2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

4. Компетентності для культури демократії. Живемо разом як рівноправні громадяни в культурно багатоманітному демократичному суспільстві. Київ, 2018. 78 с. URL : <https://rm.coe.int/version-ukrainienne-240418/16807c886e>.

5. Концепція «Нової української школи». 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

6. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. 2018 р. № 710-р, із змінами № 176-р від 26.02.2020, № 893-р від 08.10.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>.